

„Vidiečan“ a „mešťan“ ako dve východiská pre výchovné modely ženy a muža

„Villager“ and „townsman“ how two backgrounds for female and male educational models

Albín Škoviera

Abstract: The paper is based on four theses. In the first thesis – there are two basic life philosophies (lifestyles), "villager" and "townsman". The second thesis expresses the belief that there is a difference in educational roles between man and woman. Third thesis, there is a difference in the education of girls and boys. The fourth thesis expresses the belief that the creation of a family community is the most important in education.

Keywords: father, mother, daughter, son, „villager“, „townsman“

Úvod

Výchova. To ako ju chápeme a spôsob akým ju realizujeme je ovplyvnený celým radom rôznorodých determinantov. Je tu náš temperament, osobnostné a intelektuálne predpoklady, zdravotný stav ako základný biologický rámec, sú tu výchovné a psychologické modely, ktoré sme zažívali v ranom detstve v svojom prostredí (*Bowlby, 2010*), ale sú tu aj rôzne úrovne prostredia (ekosystémy), v ktorých prebieha socializačný a výchovný proces ako to popísal v širšom psychosociálnom a vývinovom odbornom kontexte *Bronfenbrenner (1979)*. Celkom iste sú tu aj silné mediálne vplyvy, ktoré nás vedú k tomu, že kupujeme „interaktívne hračky“ a „interaktívne knihy“, kým prideme na to, že sú síce dobrým obchodom, ale oveľa dôležitejší sú pre zdravý vývin a dobrú rodinnú klímu interaktívna mama, interaktívny otec a interaktívni súrodenci.

Odborne sú nám veľmi blízke konštatovania tých autorov (napr. *Matějček, 2015, Prekopová, 2010, Mikulková, 2017, Herman, 2014*), ktorí za veľmi dôležitý aspekt výchovy považujú popri inom aj pohlavie. A to platí jednak na úrovni toho **kto vychováva**, jednak na úrovni toho **koho vychovávame**.

Napriek súčasným tlakom na gender výchovu a prevažujúcim snahám o unisex vo výchove, je totiž skutočne v mnohom odlišné vychovávať dievčatá a vychovávať chlapcov. Práve „kvázi genderovo korektná“ unisexuálna výchova vedie k strate maskulinity u chlapcov a zhrubnutiu a znečitliveniu u dievčat. Vedie k neprijatiu seba ako ženy a seba ako muža. V nepoddajnosti tomuto súčasnému trendu je dôležitá nielen naša rodina ako výchovné prostredie, ale aj lokálne prostredie, v ktorom žijeme.

Už to, či žijeme v paneláku alebo v rodinnom dome so záhradou totiž určitým konkrétnym spôsobom determinuje rolu muža i ženy, očakávania vonkajšieho prostredia na nás ako na ženy a na mužov i tlak prostredia na to, aby sme isté, v tomto konkrétnom prostredí očakávané roly, plnili. To nie je v žiadnom rozpore s emancipáciou žien a mužov.

1. Pokus o vymedzenie pojmov

Naša pohlavná identita sa realizuje v konkrétnom prostredí. Napriek tomu, že sme si vedomí značného zjednodušenia a istého schematizmu v chápaní pojmov „vidiečan“ a „mešťan“, sú pre nás dvoma základnými diferenciálnymi kategóriami (samozrejme, vnímame, že existuje i tretia zmiešaná kategória) v postojoch k vonkajšiemu svetu a v jeho chápaní, v praktických životných hodnotách, v organizácii (rytme) dňa i týždňa, ale i vízií dlhšieho obdobia (napr. dovolenky), k spôsobu napĺňania záujmov a trávenia voľného času atď. Súčasným jazykom by sme mohli hovoriť o rozdieloch v kompetenciách medzi týmito skupinami. Je to pochopiteľné. Ešte aj v dnešnom globalizovanom svete sa zameriavame predovšetkým na potrebné zručnosti v lokálnom prostredí, v ktorom žijeme.

Aj keď možno dodnes rezonuje v mnohých ľuďoch pojem „vidiečan“ ako čosi dehonestujúce, kultúrne a vzdelanostne menejcenné, v našom chápaní to tak vôbec nie je. „Mešťan“ môže byť reálne obyvateľom, ktorý žije na dedine a „vidiečan“ môže žiť vo veľkom meste. Je to pre nás predovšetkým špecifický spôsob rozmýšľania, konania a praktickej prípravy na život. „Vidiečan“ a „mešťan“ nie sú nutne zviazaní s vidiekom a mestom, je to skôr životný štýl. „Vidiečan“ trochu metaforicky:

- radšej si aspoň sčasti dopestuje ovocie a zeleninu, ako by si ich mal ísť kupovať do obchodného reťazca,
- nečaká, že mu neporiadok na ceste pred domom poupratuje nejaká služba,
- uprednostní doma pripravenú desiatu pred kúpeným hamburgerom,
- za normálne považuje pozdraviť aj človeka, s ktorým sa aj vôbec nepozná,
- považuje za potrebné mať doma také nástroje akými sú píłka, sekera, kladivo, klince, kliešte, skrutkovače a vie ich používať ap.,
- väčšinu technicko-manuálnych prác v domácnosti zvláda „samoobslužne“,
- žena sa špeciálne upravuje (účes, nechty, make-up), len keď ide do spoločnosti, vyniesť smetí môže aj nenamaľovaná,
- na ženu i muža vždy „čaká“ nejaká práca, obaja vnímajú, že sú niektoré práce vhodnejšie skôr pre mužov a iné skôr pre ženy,
- vždy nájde aj nejakú prácu pre svoje deti,
- na „kávičku“ ide skôr k susedom ako do kaviarne,
- verejnú kontrolu blízkeho okolia berie ako súčasť kultúry a nedráždi ho,
- za „funkčného“ psa považuje takého, ktorí dokáže strážiť, za „funkčnú“ mačku takú, ktorá dokáže chytať myši,
- je otvorený pomôcť susedovi a očakáva aj ochotnú pomoc od suseda,
- televízne vysielanie je pre neho najmä predspánkovým rituálom,
- nenosí so sebou vždy mobil a nemá ho zapnutý „dvadsaťštyri hodín“ denne.

„Mešťana“ vnímame podobne metaforicky ako človeka, ktorý:

- má otvorený vzťah k stravovaniu mimo domu (reštaurácia, bufet, pizzéria),
- špeciálne sa sústreďuje na organizáciu a prežívanie víkendov,
- časť voľného času trávi „prechádzkami“ v obchodnom centre, časť na rozličných webových stránkach,
- prežíva ako jednu z najhorších vecí, čo sa mu môže doma stať, vypnutie prúdu a netečenie vody,
- vstáva spravidla (ak mu to práca dovoľuje) aspoň o hodinu neskôr ako vidiečan a chodí aj neskôr spať,
- neustále očakáva, že mu niekto niečo veľmi dôležité zatelefonuje a tak má mobil „v pohotovosti“ a je napojený stále na internet,
- v oblečení i v technickom zabezpečení domácnosti sleduje aktuálne trendy a snaží sa byť ako-tak „in“,
- jeho domáca kozmetika je oveľa viac ako pitralon,
- medzi jeho „domáce náradie“ patrí umývačka riadu a robotický vysávač, väčšinu prác nevníma ani ako „ženské“, ani ako „mužské“, vníma ich ako „bezpohlavné“,
- pokiaľ ide výchovu detí, oveľa viac ho zaujímajú názory popularizačných odborníkov v lifestylových časopisoch ako názor susedy, ktorá dobre vychovala štyri deti,
- je presvedčený, že deti sú deti a rodič im má poskytovať predovšetkým servis,
- častejšie chodí do zahraničia pracovné cesty i za oddychom,
- posedenie v kaviarni s priateľom (priateľkou) vníma trochu ako „kultúrnu akciu“,
- verejnú kontrolu blízkeho okolia berie ako zasahovanie do osobných slobôd,
- funkciu psa a mačky chápe ako „domácich maznáčikov“.

Deti „vidiečana“ i „mešťana“ zrkadlia a reflektujú rolu ženy a muža jednak zvnútra v tom prostredí, v ktorom „sú doma“, v ktorom žijú, jednak prijímajú skutočné i virtuálne modely zvonka. Ak žije „vidiečan“ reálne na vidieku, je umocnený tento vplyv ešte aj súzvučným okolím. Je tu očakávaná norma, ktorú viac či menej úspešne dospeli i deti naplňajú. Platí to rovnako aj v situácii, ak „mešťan“ žije v meste. „Mešťan“ na vidieku je pre vidiečanov tak trocha čudák. Veľmi podobné je to však aj v opačnej situácii, keď „vidiečan“ žije v meste. Teoreticky azda obaja vedia, čo od nich okolie očakáva, ale reálne nemajú tieto očakávania okolia v sebe „implementované“.

Tento model nie je vôbec statický. Nový rozmer prinášajú do rolí muža a ženy spoločensko – politické zmeny so zmenami na pracovnom trhu, či výrazný vplyv médií. Zmeny v otcovskej role za posledné roky podrobne popisuje *Potančok (2010)*. Aj naša „seniorská“ skúsenosť hovorí, že napr. muž, ktorý tlačí kočík s dieťaťom bol ešte pred päťdesiatimi rokmi „zjav exotický“, či zastúpenie žien šoférok v tom období výrazne minoritné, ale v súčasnosti ide o jav celkom bežný.

Tieto zmeny znamenajú však aj to, že sa najmä v rodinách „vidiečanov“ objavujú členovia, ktorí, predovšetkým v čase dospievania, chcú byť slobodnejší, nezávislejší, ale pritom paradoxne iba chcú vymeniť konformitu „vidiečana“ za konformitu „mešťana“.

2. Žena a muž ako výchovné modely

Dôležitosť otca vo výchove vnímame v starozákonných i novozákonných textoch, ukázkovým výchovným príkladom je Podobenstvo o márnoträtom synovi. V antickom Grécku a Ríme, bola bežné, že o výchovu chlapcov sa starali muži a o výchovu dievčat ženy. Aj v súčasnosti sú témy, ktoré dievčatám sprostredkujú lepšie matky, či iné ženy a podobne u chlapcov sú „mužské“ témy.

Funkčná rodina je komplementárna v partnerskom fungovaní ženy a muža navzájom, ale aj vo výchovných rolách vo vzťahu k deťom. Deťom poskytuje v prvom rade čitateľné prostredie s identifikačnými modelmi, ale, na základe sociálneho učenia získavajú aj praktické sociálne komunikačné zručnosti (napr. čo je priechodnejšie cez otca, čo naopak cez mamu).

Dôležitosť otca pre výchovu syna spomína *Matějček (1999)*, ktorý hovorí, že prítomnosť otca učí chlapca väčšiemu sebaovládaniu. Dôležitosť otca nielen pre syna, ale aj pre dcéru skutočne pregnantne zdôrazňuje *Bobelová (2012)*. Uvádza konštatovanie FBI, že chýbajúci otec je spoľahlivejším predikátorom trestnej činnosti, ako sú faktory prostredia, rasy, či chudoby. Z veľmi zaujímavých informácií zo štatistik National Fatherhood Initiative, ktoré autorka uvádza, vyberáme:

- z rodín bez otcov pochádza 72 % vrahov, 60 % páchatel'ov znásilnení, 80% adolescentných pacientov z psychiatrických liečební a 72% detí z prevýchovných zariadení,
- u týchto detí je až jedenásťkrát vyššia pravdepodobnosť výskytu prejavov násilného správania a dvojnásobná pravdepodobnosť predčasného odchodu zo školy,
- častejšie sa vyskytujú podpriemerné známky z matematiky a čítania,
- majú viac nehôd, úrazov, prejavov chronickej astmy, bolesti hlavy a porúch reči,
- traja zo štyroch mladistvých samovrahov pochádzali z rodiny bez otca.

Dievčatá, ktoré vyrastajú len s jedným rodičom:

- majú o 164 % vyššiu pravdepodobnosť otehotnenia pred sobášom,
- 53 % vyššiu pravdepodobnosť sobáša pred dosiahnutím plnoletosti,
- 92 % väčšia pravdepodobnosť rozvodu,
- neprítomnosť biologického otca v domácnosti zvyšuje dcérinu zraniteľnosť voči znásilneniu a zneužitiu o 900 %. (*podľa Bobelová, 2012*)

Je zrejmé, že nestačí iba prítomnosť otca/ mamy. Ide o ich skutočnú aspiráciu a angažovanie sa vychovať z detí dospelých ľudí so všetkým tým pozitívnym, čo k dospelosti patrí – teda k

človečenstvu. Žena i muž majú totiž **vo výchove** detí niekoľko nenahraditeľných úloh. Skúsime zhrnúť tie, ktoré považujeme za najdôležitejšie. Sú to:

- zabezpečiť ich zdravý fyzický, emocionálny, kognitívny i spirituálny vývin v bezpečnom, ale pritom nie v skleníkovom prostredí,
- viesť ich k tomu, aby dokázali zdieľať to, čo cítia a čo si myslia,
- poskytnúť im také modely správania, ktoré umožňujú dievčaťu dospievať v ženu a chlapcovi dospievať v muža,
- poskytnúť model pozitívneho správania muža k žene a ženy k mužovi a oboch rodičov k deťom, i model správania k ostatným ľuďom,
- ochraňovať predovšetkým svojich najbližších,
- sprostredkovať im základné manuálne a sociálne zručnosti,
- postupne rozširovať prejavovaním dôvery deťom nielen ich „portfólium“ samostatnosti, ale aj schopnosti rozhodovať sa a nie byť za svoje rozhodnutia zodpovední,
- učiť ich v súčasnom svete žiť a konať v súlade so svojím presvedčením
- viesť ich tak, aby sa oni, rodičia, nehanbili za svoje deti a deti nehanbili za svojich rodičov.

Pri „vidiečanovi“ a pri „mešťanovi“ nejde v prvom rade o to, že ich napĺňanie životného konceptu je rozdielne. To nie je až také dôležité. To je akceptovateľná rôznorodosť životného štýlu. Dôležité je to, či rodina je spoločenstvom, ktoré umožňuje, aby všetci jej členovia mohli čerpať zo šiestich „životodarných prameňov“. Sme presvedčení o tom že sú nimi **prijatie – zdieľanie** (otvorenosť) – **participačné partnerstvo – bezpečie – zažitie úspechu – rast** (rozvoj). (Škoviera, 2019)

Záver

Miesto záveru, možno trochu netradične ponúkame text, ktorý je reflexiou Domáciho a kázeňského rádu z predminulého storočia, z roku 1880. Halířová v ňom píše toto: „**Výchova se v sirotčincích** lišila podle pohlaví dětí. Děti bydlely v ústavu, kde měly plné zaopatření. Byly navykány na domácí řád. Den byl rozdělen podle jednotlivých aktivit a času k modlitbě. Děti se učily účtě a poslušnosti. Měly být vychovány tak, aby byly dobře připraveny na další život a staly se užitečnými členy společnosti. Každý čin a každý krok chlapce nebo dívky v sirotčinci byl kontrolován učiteli, případně vychovatelkami. K regulaci chování mělo pomoci napomínání, pokud to nepomohlo, mohl být použit přiměřený trest. Tresty většinou spočívaly v domluvě, případně zákazu nějaké oblíbené činnosti či výprasku. V případě sirotčinců se nesetkáváme s tresty využívajícími pouta, ale jako přísný trest byla udělována samovazba (Halířová, 2014, s.14)

Výchova v sirotčincoch reflektovala reálnu výchovu vtedajšej spoločnosti. Pred 140 rokmi boli vo výchove celkom zreteľne definované ciele i metódy. Aj s rolovou diferenciaciou. Je nám to jasné aj dnes?

Literatúra:

BOBELOVÁ, Alexandra. 2012. *Role otce ve výchově*. <https://stridavka.cz/role-otce-ve-vychove/> [29.3. 2018]

BOWLBY, John. 2010. *Vazba. Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-670-4

BRONFENBRENNER Urie. 1979. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press. ISBN 0-674-22457-4

HALÍŘOVÁ, Martina. 2014. Vznik a vývoj ústavní péče o děti a mládež do roku 1914. In SYCHROVÁ (ed.) *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. s. 7-20. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-756-8

HERMAN, Marek. 2014. Najdětete si svého manžana... Olomouc: Hanex. ISBN 978-80-260-6070-3

MATĚJČEK, Zdeněk. 1999. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8304-8

MATĚJČEK, Zdeněk. 2015. *Po dobrém anebo po zlém?* Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0852-5

MIKULKOVÁ, Milena. 2017. *Hlavu vzhůru, chlap(c)i!* Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0196-2

POTANČOK, Juraj. 2010. Zmeny v chápaní úlohy otca v súčasnej rodine. *Sociológia*, 2010, Vol. 42, No. 2: s.113-133. ISSN 0049 – 1225

PREKOPOVÁ, Jiřina. 2010. *I rodiče by měli dělat chyby*. Praha: Portál. ISBN 978-80-736-7766-4

ŠKOVIERA, Albín. 2019. *Terapeutická komunita v špeciálnych výchovných zariadeniach*. Ružomberok: Verbum. ISBN 978-80561-0642-6